

Projekt by měl odhalit faktory, které přispívají ke vzniku mimořádných událostí Může za nedovolenou jízdu vždy strojvůdce?

Pavla Skládaná, Veronika Kurečková, Jan Perůtka, Michal Šimeček a Pavel Skládaný z Centra dopravního výzkumu v Brně (CDV) zpracovávají studii s názvem Výzkum a systematizace faktorů přispívajících ke vzniku nedovolených jízd drážních vozidel. Jinými slovy se brněnský tým snaží zjistit proč se na některých místech stává častěji, že strojvůdce projede návěst stůj a možná to nejdůležitější – může za tuto nedovolenou jízdu jen a pouze strojvůdce?

Čím konkrétně se váš výzkum zabývá, co je cílem projektu?

Projekt Výzkum a systematizace faktorů přispívajících ke vzniku nedovolených jízd drážních vozidel, který ve spolupráci s Dopravním vzdělávacím institutem zpracováváme pro Ministerstvo dopravy České republiky, se zabývá fenoménem tzv. nedovolených jízd drážních vozidel, jinými slovy hlavně projížděním návěstí zakazujících jízdu. Četnost těchto událostí stále stoupá, jde o nebezpečný jev, který v krajním případě končí i tragickými nehodami. Cílem projektu je odhalovat faktory, které mohou ke vzniku mimořádných událostí přispívat a formulovat doporučení pro jejich odstranění či zmírnění, aniž by bylo nutné dlouhodobě čekat na plošnou instalaci nového evropského systému řízení železničního provozu.

Na co se ve svém projektu soustředíte?

Problematika organizačních a pracovních podmínek strojvedoucích je obecně známa a již široce diskutována; v projektu se tedy soustředíme zejména na možnosti využití rezerv, které spočívají v infrastruktuře (logika umístování návěstidel a jejich kombinace z hlediska psychologie, užívané systémy návěstění a kódování apod.).

Přítom vycházíme z více informačních zdrojů včetně zahraničních. Z tužemských zdrojů stavíme především na výsledcích vynikající práce Drážní inspekce, nepostradatelná data nám poskytl rovněž Správa železnic. Důležitým zdrojem jsou též konzultace se samotnými strojvedoucími českými i zahraničními, osobami řídícími drážní provoz, specialisty v oboru zabezpečovací techniky i správci infrastruktury.

Jaké jsou plánované závěry projektu?

Projekt by měl přinést především doporučení, jaké nástroje a metody při zmírňování problému projektých návěstidel aplikovat a dále podrobněji rozvíjet. Mimo jiné i na železnici můžeme s výhodou aplikovat zkušenosti ze silniční dopravy. Především jde o dodržení zásady, že infrastruktura musí být pro uživatele „samovysvětlující“ (tedy samotným svým uspořádáním dobře a snadno srozumitelná, návěstí nezáměnná a nezpochybnitelná).

Co je pro řešení existujících problémů důležité?

Je to analýza a sanace míst, kde se mimořádné události opakují. Zpravidla u těchto událostí odhalíme společné rysy, které odkazují na určitý, často snadno řešitelný problém. Pro prevenci lze doporučit povinné audity projektů nových staveb, kdy jsou rizikové faktory odhaleny před realizací stavby a jejich odstranění je zatím snadné. Velmi často totiž dochází k situaci, kdy projekt formálně zcela odpovídá všem platným předpisům a normám, a přesto obsahuje bezpečnostní rizika, která však zkušený auditor včas identifikuje a navrhne řešení.

V rámci možností chceme formulovat doporučení i pro optimalizaci práce strojvedoucích a organizaci práce i odpočinku a využití disponibilní zahraniční poznatky. Zde je ovšem velkým problémem nedostatek strojvedoucích, který v praxi vede k takové skladbě směn, která doslova „nadoraz“ využívá možnosti příslušných pracovních předpisů a nenabízí mnoho prostoru navíc. I proto vidíme jako schůdnější aplikaci nástrojů podporujících utváření bezpečné infrastruktury, byť se zabýváme všemi aspekty.

Můžeme přiblížit, jakým tempem stoupá počet MU?

Počet nedovolených jízd drážního vozidla za návěstidlo zakazující jízdu, případně nedovolených odjezdů DV z dopravní v posledních letech jednoznačně stoupá. Podle údajů Drážní inspekce se za posledních deset let jejich počet prakticky zdvojnásobil (viz graf). Trend vývoje není příznivý ani v ostatních zemích, tj. vědecké uchopení problému je žádoucí i proto, abychom v tomto oboru dokázali mezinárodně komunikovat a vyměňovat si cenné zkušenosti.

Vytvořili jste mapu nedovolených jízd v období 2013–2022 na základě dat poskytnutých Drážní inspekcí a Správou železnic. Poskytuje přehled územního rozložení nehod podle vybraných charakteristik (vlak/posun, typ a provedení návěstidla, typ události atd.). Můžete vysvětlit, co nám mapa obecně prozrazuje?

Mapa projektých návěstidel se nápadně podobá mapě silničních dopravních

nehod v tom smyslu, že události ani zdaleka nejsou rozloženy na dopravní síti rovnoměrně, ale často se koncentrují na určitá místa či úseky. S těmito místy lze pak s využitím znalostí bezpečnostního auditu a dopravní psychologie dále pracovat a efektivně hledat faktory, které mohou ke vzniku mimořádných událostí přispívat a tyto sanovat. První zkušenosti ukazují, že za vznikem mnohých z nich se skrývají doslova banality. Toto není projev rezignace, ale naopak velká naděje, že v praxi existuje mnoho rezerv, odstranitelných často jen běžnou činností správce infrastruktury (pokud jim dáme pro konkrétní případ vhodné doporučení vycházející z rozboru daného místa). Mapa též ukazuje, že mimořádné události se mohou hromadit i na lokalitách, které jsou zdánlivě „zcela v pořádku“ a člověk by takovou kumulaci nečekal (zejména, když v širokém okolí žádný podobný problém není). A mapu lze samozřejmě „číst“ i naopak – na první pohled vidíme i mnoho tratí a úseků (často dopravně velmi zatížených), kde dlouhodobě k žádnému projektu návěstidla nedošlo. Zde nás samozřejmě velmi zajímá, čím je zdejší bezpečnost dána, resp. jaké místní charakteristiky přispívají k tomu, že provoz je zde bezproblémový. I tyto zkušenosti lze pak uplatňovat formou efektivních doporučení i jinde.

A můžeme být nyní konkrétní?

Některé lokality, které mapa zobrazuje, jsou známé, např. stanice Poříčany, stanice Praha-Vyšehrad či odbočka Skály. Nebo stanice Brno hl. n., která na mapě doslova zeje jako „modrá díra“ s republikovým rekordem v počtu projektých návěstí „Posun zakázán“. Registrovaných projektých návěstí bylo po rekonstrukci v roce 2019; kromě spolehlivější archivace událostí mohou za problémem stát i změny v konfiguraci kolejí a umístění návěstidel, které nemusí být vždy zřejmé. Nalézáme však i mnohé skrytější problémy, často na místech zdánlivě banálních. Např. tři projektých odjezdových návěstidel S3 ve stanici Židlochovice za poslední rok, přestože jde snad o nejjednodušší stanici na síti tratí v ČR (dopravně se dvěma kusými kolejemi). Studium dokumentace jednotlivých MU a inspekci problému na místě pak zjišťujeme, že k problému může přispívat zakrývání odjezdového návěstidla nevhodně umístěnými osvětlovacími sloupky a rutinní očekávání návěstí „Volno“ v době pravidelného odjezdu vlaku. Jakkoli je odpovědnost dána strojvedoucímu, tak o bilanci MU účinně rozhodl i projektant, který umístění svítidel definoval. Právě zde by bývala byla pomohla pojistka ve formě bezpečnostního auditora, který by projekt před realizací zkontroloval a zmíněné bezpečnostní riziko odhalil včas. Velmi zajímavým příkladem, zejména pro dopravní psychologa, je též odjezdové návěstidlo S1 odbočky Brno-Černovice, které bylo za posledního 1,5 roku projeto dokonce pětkrát! I zde analýzou dokumentace jednotlivých MU a šetřením na místě zjišťujeme, že návěstidlo má na pozadí robustní dům s červenou fasádou, na kterém pohledově zaniká

a méně cvičený pozorovatel návěstidlo v terénu „obtěžně hledá“. V tomto případě by mohlo být řešením umístění vzdálenostních upozorňovačů (tzv. mlhovek), které strojvedoucího o poloze návěstidla dost spolehlivě informují a užití bílého orámování svítelnové desky návěstidla pro zlepšení jeho kontrastu vůči pozadí. Nejde o nic převratného – bílé orámování se běžně užívá u návěstidel v zahraničí, např. standardem je v Itálii a běžně i v Rakousku. Atd., příkladem bychom našli přinejmenším desítky a desítky dalších, které na svou analýzu teprve čekají, naším úkolem je především naznačit funkční pracovní postup.

Jaké jsou vybrané výsledky analýzy dat?

Analýzujeme soubor dat vycházejících z hlášení dopravců o mimořádných událostech (2013–2022), poskytnutý pro účely projektu Drážní inspekci. Výstupem je například přehled frekvence výskytu mimořádných událostí v průběhu roku či týdne – nejčastěji jsou návěstidla projížděna v červnu a nejrizikovějším dnem je čtvrtek, během dne pak počet MU přirozeně vrcholí v dopolední špičce. Ukazuje se i podíl jednotlivých dopravců či věk a délka praxe zkušenějších strojvedoucích. To však pravděpodobně nejsou data, s kterými by dalo dále příliš užitečně pracovat. Zajímavější jsou údaje vztahující se k infrastruktuře, na jejichž základě byla mimo jiné vytvořena Mapa nedovolených jízd. Jako přínosná vnímáme také zjištění z analýzy typu a provedení projektých návěstidel; ukazuje se například, že návěstidla umístěná na lávce i na krakorcí mají nadproporcionální počet projektí.

Dalším důležitým tématem je scénář události. Zde analýza ukázala, že dlouhodobě nejčastějším v kategorii vlaků (tedy bez MU vzniklých při posunu) je „odjezd proti stůj z dopravní v osobní dopravě“, například v roce 2022 činil podíl MU s tímto scénářem 34,5 % událostí, v roce 2021 dokonce 41,4 %. Přispívajícím faktorem v tomto případě může být rutina a odjezd v době pravidelného odjezdu, aniž by strojvedoucí zkontroloval stav odjezdového návěstidla, podrobnější rozbor však ukázal i na okolnosti, které takovou chybu usnadňují (z různých důvodů špatně viditelné odjezdové návěstidlo).

Hovořili jste také se strojvůdci. O čem a jaké jsou výsledky individuálních rozhovorů?

Rozhovory stále probíhají. Klíčovou otázkou je, „co dle Vás přispívá k problému projektých návěstidel?“ Další otázky se týkají jednotlivých problémových oblastí (pracovní podmínky, organizace práce, odpočinek, ergonomie pracoviště, infrastruktura atd.) a odvíjejí se zejména od toho, čemu samotný respondent přikládá důležitost. Pro nás jsou rozhovory významným ukazatelem, kde hledat původ problému, a do značné míry tak určují další směřování projektu.

Můžete vysvětlit další průběžné výstupy projektu?

Kromě statistických dat, zahraničních zdrojů, konzultací s profesionály a zjištění z terénu se při řešení projektu opíráme také o závěrečné zprávy o výsledcích šetření mimořádných událostí, které zveřejňuje Drážní inspekce. Soubor těchto zpráv je zpracován formou obsahové analýzy, která umožňuje v textech odhalit témata, vzorce a vztahy, které nejsou na první pohled patrné. Tyto vztahy byly nyní interpretovány z hlediska kognitivní psychologie a výstupem je zajímavý popis mechanismů a fenoménů, které strojvedoucímu „usnadní“ dopustit se chyby. Často jde přitom o věci, které lze systémově řešit.

Hovoříme spolu v srpnu. Jaké budou vaše další kroky?

Dosavadní poznatky využijeme k rámcovému návrhu opatření a vymezení směru, kterým by se další práce na tomto poli měla ubírat. Tyto předběžné závěry bychom chtěli konzultovat s odborníky z praxe, tedy se zaměstnanci i odpovědnými zástupci jak dopravců, tak i správy dopravní cesty. Konzultace by v této fázi měly proběhnout formou

skupinových rozhovorů, tzv. focus groups.

Budete potřebovat součinnost či pomoc strojvůdců?

Součinnost strojvůdců potřebujeme a budeme potřebovat i nadále. Je třeba říct, že se mezi strojvedoucími setkáváme s velmi vstřícným přístupem, věnují se nám při příležitostných kratších konzultacích a někteří kolegové nám obětují i nemálo ze svého volného času při delších rozhovorech, za což jsme jim velmi zavázáni. Vážíme si rovněž ochoty spolupracovat ze strany prezidenta Federace strojvůdců.

Kdy se dočkáme dalších výsledků a kdy celkových závěrů?

Současný projekt je časově velmi skromný, veškeré výsledky i celkové závěry tedy musí být připraveny do konce roku. Na podzim bude mapa nedovolených jízd doplněna o vrstvu scénářů (typů) nehod, což je další krok k formulaci preventivních opatření, k dispozici budou zprávy o výsledcích individuálních rozhovorů a analýzy dat, budou vyvozeny závěry z obsahové analýzy zpráv Drážní inspekce. Předpokládáme, že s některými výsledky bude třeba nadále pracovat formou navazujících projektů v dalším roce.

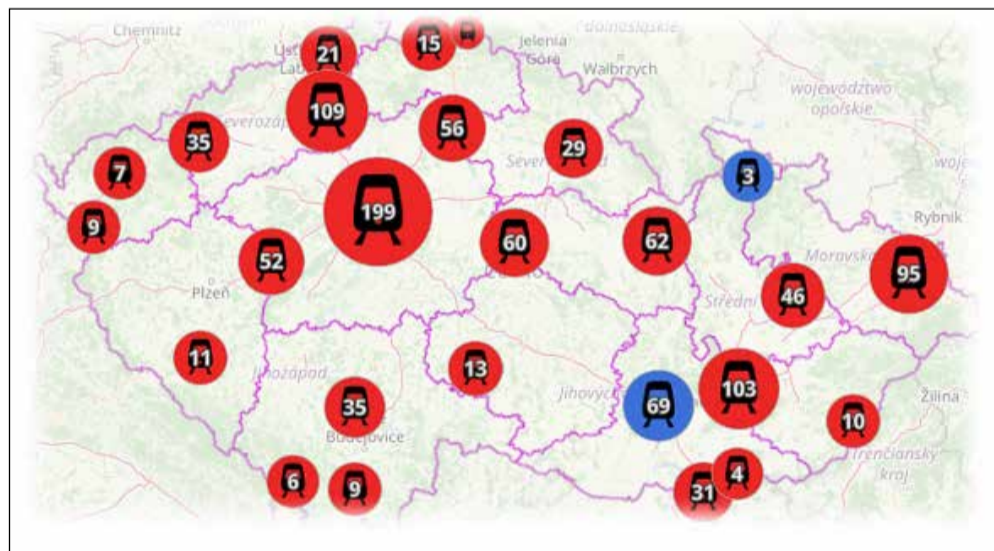
Co se pak s těmito závěry stane, komu je předáte, budete sledovat, zdali se s nimi bude pracovat?

Výsledky budou předány Ministerstvu dopravy, které je zadavatelem projektu. Ze strany ministerstva vnímáme zájem a snahu problém nedovolených jízd účinně řešit, proto věříme, že výstup projektu bude v maximální míře využit, a jsme připraveni na tomto tématu nadále spolupracovat.

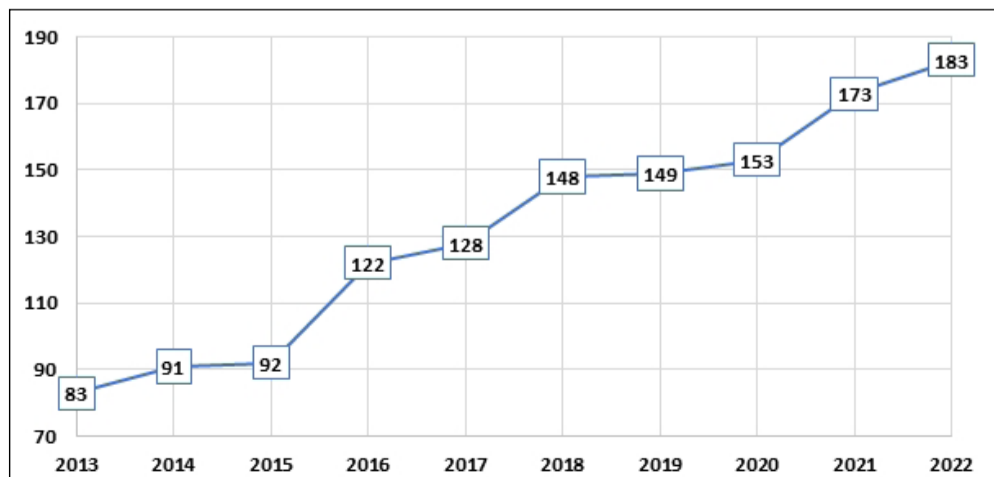
Text a foto Martin Ježek, archiv

Na snímcích shora odborníci CDV Pavla Skládaná, Pavel Skládaný a Michal Šimeček.

Mapa výskytu nedovolených jízd v období 2015 - 2022

Počet MU v letech 2013 - 2022